

Statens børn

Løfter om en ny lov

I 1905 fik Danmark Børneloven. Det var rigets første børnelov, og med den blev det slået fast, at staten skulle tage ansvar, når forældre ikke kunne eller ville drage ordentlig omsorg for deres børn. Vedtagelsen vakte begejstring – især hos lovens ivrigste fortalere, den socialdemokratiske folketingspolitiker og journalist Peter Sabroe (1867-1913), kendt som ”børnenes ven”. Da loven blev vedtaget den 1. april 1905, stillede Sabroe sig op på talerstolen i Folketinget og annoncerede, at Børneloven

”må betragtes som ikke alene denne samlings vigtigste lovgivningsresultat, men jeg vil endog sige som et af de vigtigste, der er opnåede i løbet af den sidste halve snes år. Det skal nok vise sig, når det bliver ført ud i livet, at betyde velsignelse og lykke for tusinder og titusinder af børn i årenes løb”.

I oktober samme år trådte *Lov (nr. 72) om Behandling af forbryderske og forsømte Børn og Unge* endelig i kraft. I folkemunde blev det til Børneloven, mens Sabroe tilføjede patos ved at omtale den som ”børnenes beskyttelseslov”.

Vera var et af de børn, der kom til at høre under ”børnenes beskyttelseslov”. Hun boede i København med sine forældre og otte søskende. Faren var kurvemager, men han lå vist mest i sengen med lidt for

Journalist, politiker – og ”børnenes ven”. Den passionerede Peter Sabroe kæmpede med liv og sjæl for social retfærdighed og lighed, og særligt børnenes ve og vel lå ham på sinde. Han fik selv fire børn med konen Thyra Møller (1868-1940) og havde dertil sneesevis af plejebørn igennem tiden.

**|| Johannes Hauerslev/
Det Kgl. Bibliotek**

meget hang til flasken, og moren arbejdede på en restaurant fra kl. 14 til kl. 2 om natten, hvorfor hun af gode grunde sov det meste af dagen. Den 12-årige Vera havde lidt svært ved at passe sin skolegang. Hun mødte kun i skole en enkelt gang eller to i løbet af en uge, og Veras lærerinde sendte derfor et brev til værgerådet. Værgerådene var kommunale råd af frivillige lægfolk, der blev oprettet med Børneloven, og som fik ansvaret for tilsyn med børn. I sidste instans var det også dem, der stod for at fjerne børn fra hjemmet. Lærerinden sendte altså et brev, hvori hun opfordrede medlemmerne af værgerådet til at fjerne Vera fra hjemmet:

”I denne uge har hun kun passet sin skole en dag. Hun har ikke været syg. [...] Vera klager lige så meget over, at moren slår, som over faren. Hvorvidt Vera er

hjemme om natten, ved jeg ikke, men den barnlige glæde hun har haft over sig, er gået meget af hende i den sidste tid, hun ser også mere forkommen ud både i kød og klæder. [...] Jeg [...] tror, at Vera kan blive flink, om hun kommer bort, men lige så sikkert, at hun går i snavset under disse forhold”.

Lærerinden udtrykte bekymring for Veras udvikling og fremtid. Men brevet havde ikke den ønskede virkning. Forældrene modtog godt nok advarsler fra værgerådet om, at de skulle sørge for, at Vera mødte i skole, men forældrene, og især faren, var stærkt afvisende over for, at der var grund til yderligere indblanding fra værgerådets side. Det var først tre år senere, da Vera blev fanget i at stjæle frakker fra skolen, at hun blev fjernet fra hjemmet. Vera blev anbragt midlertidigt på et optagelseshjem, hvor forstanderinden gjorde sig sine observationer af Vera i sine halvårslige rapporter til værgerådet. Vera var ret fortvivlet ved ankomsten, men havde ellers opført sig roligt og stilfærdigt. Forstanderinden beskrev hende også som arbejdsom og flink. Brevet vidnede dog også om, hvor svært det kunne være at undslippe mærkater, når de først blev påduttet et barn: ”Tyveri har her ikke været begået, men da her ingen lejlighed er dertil, tyder det jo ikke på forbedring”.

Det må have været lidt af en udfordring for Vera at overbevise forstanderinden om, at hun *ikke* var en tyvagtig pige. Og faktisk ved vi ikke, om hendes videre vej i livet bød på tyveri eller ærligt arbejde. Det er nemlig ikke muligt at læse noget om, hvad der efterfølgende skete med Vera, hvad der var ganske typisk for sådanne anbringelsessa-ger. Sagen om Vera viser meget godt Børnelovens dobbelthed. På den ene side havde den til hensigt at beskytte børn fra forældre, der ikke kunne tage ordentligt vare på deres børn. På den anden side, og

nok så vigtigt, havde den til hensigt at sørge for en moralsk opdragelse af de såkaldte ”forbryderske” børn, der blev betragtet som for små til at modtage straf, og som derfor blev sendt på børnehjem eller opdragelsesanstalt.

Sabroes medrivende tale fra Folketingets talerstol udtrykte en stor optimisme om lovens potentiale og effekt i praksis. Dette var karakteristisk for tiden, hvor der var en stor tiltro til statens evne til at skabe forandring gennem ny sociallovgivning, selv i de små arbejderhjem. Hvorvidt Børneloven kan beskrives som en velsignelse for tusindvis af børn, og om det gjaldt for Vera, kan vel nok diskuteres, men Sabroe havde i hvert fald ret så langt, at loven varslede et nybrud. Med Børneloven blev børn nu betragtet som et offentligt anliggende, og den var banebrydende på den måde, at man etablerede et nyt forhold mellem staten og familien, hvor hjemmets fire vægge blev mere gennemsigtige. Børns hjemlige opdragelse og opvækst hørte nu også under statens interesser, og med loven i hånden blev staten mere handlekraftig, når den ville blande sig i familiens forhold.

Dermed ikke sagt, at børn ikke også før Børnelovens vedtagelse var blevet fjernet fra hjemmet via fattigforsorgen eller private og uformelle initiativer. Ifølge fattiglovgivningen af 1708 og 1803 var det en pligt for fattigvæsenet at tage sig af forældreløse børn samt børn, hvis forældre modtog fattighjælp. Nybruddet bestod i, at det ikke længere blev anset som tilstrækkeligt at overlade ansvaret til fattigvæsenet og den private filantropi, og at staten ligefrem havde et moralsk ansvar for at sikre børns opvækst og opdragelse. For at forstå dette skifte i statens forhold til børn og deres forældre er det oplagt at se nærmere på de tanker og diskussioner, der ledte frem til, at Børneloven blev vedtaget.

Optakten til Børneloven

I slutningen af 1800-tallet kom der en perlerække af nye sociale reformer, heriblandt regulering af børnearbejde på fabrikker i 1873, revideringen af Fattigloven i 1891, alderdomsunderstøttelse for de såkaldt værdigt trængende over 60 år fra samme år og nye forsikringsordninger såsom Sygekasseloven fra 1892. Socialreformerne kom som respons på en samfundsudvikling, der havde skabt ny usikkerhed. Fra 1870'erne og frem havde udvandring, urbanisering og en gradvis industrialisering nemlig medvirket til, at fattigdom ikke længere var et problem, der primært var at finde blandt folk på landet. Sociale problemer og fattigdom blev nu i tiltagende grad forbundet med arbejderbefolkningen i byerne.

Urbaniseringen og industrialiseringen var med til at forandre de sociale strukturer, og arbejdsdagen og -tiden i fabrikkerne blev nu mere reguleret. Armod og arbejdsløshed var selvsagt ikke fænomener, der alene blev skabt af det moderne industrisamfund, hvilket fx ses med lovgivning om fattighjælp, som går helt tilbage til reformationen. Men i takt med at folk i stigende grad stimlede sammen i små uhumske boliger i byen og udførte farligt arbejde på fabrikkerne, blev de sociale problemer umulige at overse. Det gjaldt i særdeleshed for børnenes vedkommende, som legede og hang ud på gader og stræder – især i byens arbejderkvarterer.

Noget måtte gøres. Derfor blev der nedsat en kommission i 1893, og i 1895 kom den med en betænkning, som netop hæftede sig ved denne samfundsudvikling og ikke mindst dens konsekvenser for børnene:

”Endvidere følger det af arbejderforholdene, at mange børn så godt som den hele dag er overladte til sig selv, fordi begge forældre – muligvis meget

Med industrialiseringen fulgte farlige fabrikker, og børn over hele Europa blev brugt som billig og medgørlig arbejdskraft. I Danmark blev børnearbejde første gang reguleret med Fabrikksloven af 1873. Det blev forbudt at ansætte børn under 10 år, og arbejdstiden blev forkortet.

|| Prisma Archivo/
Alamy

hæderlige folk – må forlade hjemmet for arbejdets skyld. Derved forøges for børnene i byerne gadelivet; ofte i hele sværme ophidser de hverandre til al slags forvildelse, hvilket ofte er årsag til skulkeri, vagabondering og rapseri”.

Man fornemmer det utryghedsskabende ved disse ”sværme” af børn, der opmuntrede hinanden til alskens ulykker – lige fra skulkeri til rapseri. Kommissionsmedlemmerne medgav altså, at forældrene måske nok af nød efterlod deres børn uden opsyn, hvis begge forældre var tvunget til at have lange slid-somme arbejdsdage for at overleve. I betænkningen blev der dog lagt mere vægt på børnenes moralske korrumpning som konsekvens af det manglende opsyn frem for forslag, der kunne give forældrene et alternativ til at overlade børnene alene hjemme.

Forfatteren Martin Andersen Nexø (1869-1954) beskrev de hjerteskrærende vilkår for de dele af arbejderklassen, som var tvunget til at efterlade selv helt små børn uden opsyn. I hans berømte roman *Ditte Menneskebarn* fra 1917-1921 mødte man således Ditte, der var enlig mor til to uægte børn og derudover havde to plejebørn. Lillebror kunne hun

sende i asyl, en tidlig version af børnehaver, der var beregnet til udearbejdende mødre. Her kunne han være sammen med en snes andre småbørn, og Ditte kunne håbe på, at han ikke blev taget af en af de mange børnesygdomme, der hærgede stedet. For de større børn var situationen dog en anden, mens Ditte havde lange arbejdsdage:

”De andre to gik for lud og koldt vand derhjemme. Hun tændte op før hun gik, og lavede kaffe og stillede mad af til dem; Peter kunne selv sætte kaffen på kakkelovnen og varme den. Men lægge på ilden måtte han ikke, kusk Olsens kone henne fra gangen stak ind og så til ovnen. Der var mange andre ting de små heller ikke måtte – en hel remse. Moren gentog den hver morgen, og det var med livet i hænderne hun kyssede dem til farvel, med hjertet i halsen hun vendte hjem igen ved aften, slæbende på Lillebror. Der kunne være sket så meget!”

Selv om Dittes vilkår har været typiske for mange københavnske arbejderfamilier på den tid, ville hun dog næppe have fundet den store hjælp eller støtte i den nye børnelov. Der var endnu ikke mange hjælpeforanstaltninger i værgerådenes værktøjskasse. De kunne give advarsler, holde tilsyn og fjerne børn. Det var altså først og fremmest sanktioner og ikke forebyggende forsorg, der var inden for værgerådsmedlemmernes handlerum.

Statistik som politisk værktøj

Børneloven, der forsøgte at hjælpe Vera og de andre børn, kom ikke ud af ingenting. Nye samfundsvidenskaber som statistik, sociologi og kriminologi var med til at give rygstød til den nye indgribende og omkostningstunge lovgivning, som Børneloven repræsenterede. Hertil kom nye videnskabelige teo-